Fair value a její aplikace v Mezinárodních standardech účetního výkaznictví (IAS/IFRS)[#]

*Dana Dvořáková**

Oceňování ve fair value je využíváno ve stále větším rozsahu. Tento koncept ocenění je vyžadován ve stále větším množství Mezinárodních účetních standardů (IAS/IFRS).

V direktivách EU je ocenění fair value povoleno od roku 2001. První definice fair value byla uvedena v roce 1982 v tehdejší verzi IAS 20 (Alexandr, 2003). Tato definice byla téměř stejná, jako definice uvedená ve slovníku pojmů k IAS/IFRS: „Fair value – částka, za kterou by mohlo být v transakcích mezi znalými a ochotnými stranami za obvyklých podmínek směřeno aktivum nebo vyrovnán závazek.“ Oceňování ve fair value však není vždy užíváno konzistentně.

Koncepční rámec k IAS/IFRS – východiska k oceňování

Základní předpoklady

Koncepční rámec uvádí obecně uznávané účetní zásady (IASCF, 2005). Tyto principy úzce souvisí s oceňováním. Jako základní jsou uvedeny dva principy – aktuální báze a zásada nepřetržitého trvání podniku.

Na základě aktuálního principu jsou účinky transakcí rozpoznány v momentě, kdy jsou uskutečněny bez ohledu na to, kdy se odehrají související peněžní toky. Transakce jsou v účetnictví zachyceny a vykazovány v účetních výkazech v tom období, se kterým věcně a časově souvisejí.

Zásada nepřetržitého trvání podniku znamená, že účetní výkazy jsou připravovány za předpokladu, že podnik nemá ani záměr, ani nutnost být zrušen, likvidován.

Koncepční rámec definuje kvalitativní parametry účetních výkazů – zejména srozumitelnost, relevantnost, spolehlivost a srovnatelnost.

Relevantní informace je užitečná pro uživatele, ovlivňuje jeho rozhodování. Taková informace musí být také včasná. Relevance zahrnuje i zásadu významnosti.

Spolehlivá informace musí věrně zobrazovat transakci a ostatní okolnosti. Transakce musí být zaúčtována v souladu se svou podstatou a ekonomickou realitou a ne například na základě právní formy (přednost podstaty nad formou). Informace v účetních výkazech musí být neutrální, nepředpojaté. Mnoho skutečností zahrnutých do účetních výkazů je spojeno s neurčitostí. Neurčitost musí být rozpoznána při přípravě výkazů a zveřejněna podle své podstaty a rozsahu s využitím zásady opatrnosti. Opatrnost vyžaduje v podmínkách nejistoty

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903.

^{*} Ing. Dana Dvořáková, Ph.D. – odborná asistentka; Katedra finančního účetnictví, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <ddvorak@vse.cz>.

stanovení takového odhadu, který nenadhodnocuje aktiva a výnosy a nepodhodnocuje dluhy a náklady. Informace ve finančních výkazech musí být úplná s ohledem na hranici významnosti.

Účetní výkazy podniku by měly být srovnatelné v čase a také mezi různými podniky navzájem.

Zvolená oceňovací báze ovlivňuje naplnění obecně uznávaných účetních zásad a naopak tyto principy ovlivňují aplikaci užitých oceňovacích bází. Vazba mezi principy a oceňováním není pouze teoretickou, ale i praktickou záležitostí.

Definice prvků rozvahy

Volba oceňovací základny by měla být rovněž v souladu s definicí aktiva a závazku. Tyto definice jsou uvedeny v koncepčním rámci.

Aktivum je vykázáno v rozvaze pokud:

- je vysoce pravděpodobné, že přinese ekonomický užitek, který je podnikem kontrolován a ekonomické užítky spojené s aktivem poplynou tomuto podniku;
- je výsledkem minulých událostí;
- může být spolehlivě oceněno.

Závazek je vykázán v rozvaze pokud:

- je současnou povinností podniku, jejíž úhrada, která je očekávaným výsledkem existence závazku, povede k úbytku zdrojů ztělesňujících ekonomický prospěch;
- je výsledkem minulých událostí;
- může být spolehlivě oceněn.

Oceňovací báze uvedené v koncepčním rámci

Koncepční rámec uvádí oceňovací báze, které jsou v účetních výkazech užívány v různé míře. Těmito oceňovacími bázemi jsou historické výdaje, běžná cena, realizovatelná hodnota, současná hodnota. Fair value v koncepčním rámci definována není.

Historické výdaje jsou založeny na výdajích, které byly zaplacený při nabytí aktiva v době pořízení. Představují historicky orientovaný pohled.

Běžná cena (reprodukční cena) odpovídá na otázku: “Jakou částku by podnik zaplatil, pokud by stejné, nebo podobné aktivum pořizoval nyní?”

Realizovatelná hodnota odpovídá na otázku: “Co by mohl podnik v současné době za normálních podmínek získat prodejem aktiva?”

Běžná cena (reprodukční cena) a realizovatelná hodnota jsou zaměřeny na současné podmínky trhu. Běžná cena vyjadřuje pozici kupujícího a realizovatelná hodnota pozici prodávajícího. Tyto oceňovací báze se od sebe liší o transakční náklady, které hradí kupující a nebo prodávající. Základem pro obě oceňovací báze je aktuální tržní cena.

Současná hodnota odpovídá na otázku: “Jaký užitek přinese aktivum v budoucnosti?” Aktiva jsou oceněna na bázi diskontovaných budoucích čistých peněžních toků, které se očekává, že bude aktivum vytvářet za normálních podmínek podnikání. Tato oceňovací báze informuje o budoucím užitku, který aktivum přinese a zohledňuje časovou hodnotu peněz.

Uvedené oceňovací základny mohou být a také jsou ve finančních výkazech kombinovány. Historické výdaje jsou nejběžněji využívanou oceňovací základnou. Běžné ceny je podle Koncepčního rámce využíváno tam, kde model historických výdajů není schopen vyjádřit efekty měnících se cen nepeněžních aktiv.

Následující tabulka uvádí vybrané požadavky kladené koncepčním rámcem na obsah účetní závěrky.

Tab. 1: Zhodnocení oceňovacíchází

Kvalitativní parametr účetních výkazů: Oceňovací báze:		Relevantnost	Spolehlivost	Srovnatelnost	Naplnění definice aktiva
Historická cena	n.h.	3	1	3	2-3*
	s.k.s.	2	2	2	2-3*
Běžná cena		2	2	2	2
Realizovatelná hodnota		2	2	2	2
Současná hodnota		1	3	3	1

Poznámky k tabulce:

- Hodnocení splnění parametrů je provedeno z hlediska uživatele, který má zájem analyzovat budoucí vývoj podniku v dlouhodobém horizontu, tedy za splnění předpokladu trvání podniku v dohledné budoucnosti.
- Splnění parametru srovnatelnosti je bráno z hlediska ocenění jednotlivých stejnorodých skupin aktiv oceněných na stejné bázi, nikoliv z hlediska bilanční sumy.
- Parametry v tabulce jsou vzájemně závislé, proto nesplňují předpoklad exaktních hodnotících kritérií a slouží pouze k hrubé orientaci.
- n.h. = použití peněžní jednotky o nominální hodnotě (nepřepočtené na pevnou kupní sílu).
- s.k.s. = vyjádření ve stálé kupní síle peněžní jednotky.
- * znamená, že jde o závislost na konkrétním charakteru aktiva viz dále.
- Vysvětlivky ke klasifikaci v tabulce: 1 – vysoký stupeň splnění parametru, 2 – nižší stupeň splnění parametru, 3 – velmi nízký stupeň splnění parametru.

Závěr z uvedeného, velice zjednodušeného přehledu je evidentní. Nejrelevantnější informace poskytuje ocenění současnou hodnotou. Toto ocenění je v případě ocenění aktiva silně závislé na záměru podniku, na základě kterého se určují předpokládané budoucí peněžní toky spojené s aktivem. Ocenění na bázi současné hodnoty však přináší riziko možnosti

záměrné manipulace s oceněním aktiva, kterou lze často obtížně dokázat. Toto ocenění je rovněž málo srovnatelné.

Nejméně relevantní je ocenění na bázi historických cen, které nejsou přepočteny na pevnou kupní sílu peněz. Průkaznost tohoto ocenění je však poměrně dobrá. Je ale nutno poznamenat, že průkaznost a spolehlivost tohoto ocenění závisí na způsobu pořízení aktiva. U aktiv vyráběných a bezúplatně nabytých je ocenění průkazné méně. Obecně lze říci, že vyšší relevance ocenění je spojena s nižší spolehlivostí.

Koncepční rámec v předmluvě k výběru oceňovací základny uvádí: „Účetní závěrky se nejčastěji zpracovávají na bázi účetního modelu, který je založen na zobrazení schopnosti podniku reprodukovat historicky vyjádřené náklady a na pojetí uchování nominálně vyjádřeného finančního kapitálu. Pro splnění stanoveného cíle – poskytovat informace užitečné pro ekonomická rozhodnutí – lze vhodněji využít jiné modely a pojetí, a to přesto, že v současné době neexistuje obecná vůle pro změnu. Tento Koncepční rámec byl zpracován takovým způsobem, aby ho bylo možno využít v širším spektru uplatněných účetních modelů, pojetí kapitálu a jeho uchování.“ (IASCF, 2005)

V závěrečné pasáži části koncepčního rámce věnované oceňování je toto tvrzení ještě zesíleno: „...některé podniky využívají jako bázi běžné ceny, v reakci na neschopnost účetního modelu, založeného na historických nákladech, řešit účinky měnících se cen.“

Cílem mého příspěvku není obhajoba využívání historických cen. Důvody, které činí tuto oceňovací základnu vysoce použitelnou jsou zřejmé každému, kdo se věnoval účetnictví v praxi. Je ale třeba si uvědomit, kdy jsou historické ceny (i za předpokladu splnění zásady trvání podniku v dohledné budoucnosti – going concern) irelevantní a je nutno hledat jinou oceňovací bázi. Při řešení tohoto problému je nutno vycházet z definice aktiva, se kterou má být způsob ocenění v souladu.

Zhodnocení použitelnosti historické ceny k oceňování nepeněžních aktiv ve vazbě na způsob užitku, který účetní jednotce přinesou

Skupina aktiv	Charakteristika	Další členění	Zhodnocení funkčnosti historických výdajů ^{*1)}
1. Aktiva dlouhodobě používaná k činnosti podniku (výroba, obchod, služby)	– fyzicky a morálně opotřebovávaná	Nevýznamná inflace	Vyhovuje historická cena snižovaná o odpisy ^{*2)}
		Významná inflace	Vyhovuje historická cena přepočtená na pevnou kupní sílu ^{*2)}
	– používaná aktiva, jež se neopotřebovávají		Vyhovuje historická cena ^{*2)}
2. Dlouhodobě držená aktiva, (mimo 1. skupinu) měnící svou hodnotu relativně nezávisle na současné	– investice do jiných podniků (investice mění svou hodnotu v závislosti na vývoji v podniku, do něž bylo investováno)	– investice přinášející podstatný a rozhodující vliv	Nevyhovuje
		– investice držené do splatnosti (záměr podniku není prodej)	Nevyhovuje ^{*4)}

Skupina aktiv	Charakteristika	Další členění	Zhodnocení funkčnosti historických výdajů ^{*1)}
činnosti podniku	– investice do nemovitostí – dlouhodobé pohledávky – dlouhodobé dluhové cenné papíry	– záměr podniku je dlouhodobé držení, spekulace na růst hodnoty investice v čase	Nevyhovuje
	– biologická aktiva mění svou hodnotu v závislosti na přírodních procesech (respektive na biologické přeměně, která v nich probíhá); souvislost hodnoty aktiv s vynaloženými náklady je pouze volná		Nevyhovuje
3. Krátkodobě držená aktiva, měnící svou hodnotu relativně nezávisle na současné činnosti podniku	– krátkodobé investice – krátkodobé pohledávky	– investice držené do splatnosti (záměr podniku není prodej)	Nevyhovuje ^{*4)}
		– záměr podniku je prodej v krátkodobém horizontu, spekulace na nárůst tržní ceny v krátkodobém horizontu	Nevyhovuje
	– biologická aktiva		Nevyhovuje
4. Zásoby	Zásoby nakupované za účelem dalšího prodeje, spotřeby ve výrobě; zásoby vyráběné (mimo biologická aktiva)		Vyhovuje historická cena ^{*2), *3)}

Vysvětlivky k tabulce:

^{*1)} V rámci hodnocení se předpokládá, že je zachován aktuální princip a zásada opatrnosti a ocenění na bázi historické ceny je sníženo při znehodnocení aktiva (viz dále IAS 36).

^{*2)} Zjednodušeně se předpokládá, že nárůst tržní hodnoty používaného aktiva je způsoben ve většině případů pouze inflací.

^{*3)} U zásob s delší dobou obratu či při silné inflaci by bylo vhodné přejít na přepočtenou pevnou kupní sílu peněžní jednotky.

^{*4)} Aktivum je oceňováno zůstatkovou hodnotou s použitím metody efektivní úrokové sazby. Aktiva, která nemají pevný termín splatnosti se oceňují pořizovací cenou.

Historické ceny mají velice slabou vypovídací schopnost u těch skupin aktiv, jejichž hodnota přestává být závislá na prvotním vstupním výdaji. Tato aktiva se v průběhu času zhodnocují nezávisle, nebo se slabou závislostí na činnosti podniku a jím vynakládaných nákladech.

Příčiny, které vedou k odtržení historické ceny a běžné tržní ceny v koncepčním rámci nejsou uváděny. Na koncepční rámec navazuje v oblasti oceňování z obecného hlediska především IAS 36.

IAS 36 – Snížení hodnoty aktiv

Problém oceňování řeší i **IAS 36 – Snížení hodnoty aktiv**. Standard vyžaduje testování možného znehodnocení aktiv. Pokud je účetní hodnota aktiva vyšší než zpětně získatelná částka je nutno snížit hodnotu aktiva a zaznamenat ztrátu ze snížení hodnoty aktiva. Zpětně získatelná částka je definována jako vyšší a to z fair value aktiva snížené o odhadnuté náklady prodeje nebo z hodnoty užívání.

Hodnota užívání je hodnota diskontovaných budoucích peněžních toků, které bude užívání aktiva generovat, včetně eventuelní tržby z jeho prodeje na konci doby jeho použitelnosti.

Fair value snížená o transakční náklady je definována jako částka, kterou lze získat z prodeje aktiva při transakci za obvyklých podmínek mezi informovanými a ke koupi či prodeji ochotnými stranami, po odečtení jakýchkoli přírůstkových přímých nákladů pozbytí (IASCF, 2005).

Rozdíl mezi definicí realizovatelné hodnoty, která je uvedena v koncepčním rámci a mezi fair value sníženou o transakční náklady je, že standard požaduje transakci za obvyklých podmínek, mezi znalými, ochotnými stranami. Vhodným základem pro určení fair value je obvykle tržní nabídková cena kupujícího.

Obr. 1: Základní východiska IAS 36

Fair value v IAS

Jaké je tedy v souvislosti s naznačenými východisky místo konceptu fair value v Mezinárodních standardech finančního výkaznictví? Pojem fair value užívá množství standardů při řešení otázek ocenění konkrétních skupin aktiv a závazků. Obecný výklad filosofie této koncepce však chybí. Pokud se chceme dobrat odpovědi na danou otázku, musíme tedy vyjít pouze z definice fair value, která je definována jako částka, ze kterou by bylo možné směnit aktivum nebo vyrovnat závazek mezi informovanými partnery ochotnými uskutečnit transakci za obvyklých podmínek.

Z definice vyplývá, že toto ocenění je založeno na ocenění aktiva na konkrétní aktuální tržní bázi, nejedná se však o konkrétní tržní cenu (market value). Fair value není cenou konkrétní uskutečněné transakce, jedná se o cenu, která by mohla být sjednána mezi svobodně, bez nátlaku se rozhodujícími subjekty na trhu, motivem směnné transakce je profit obou stran. „...Ochotný prodávající není ani nedočkavý, ani k prodeji donucený prodejcem, či připraven k prodeji za jakoukoliv cenu, ale ani tím, kdo je připraven trvat na ceně, která není s ohledem na stav trhu reálně dosažitelná, ...je chápán jako trhu znalý, hypotetický vlastník...“ (viz IAS 40 – IASCF, 2005).

Definice nespecifikuje, zda se jedná o realizovatelnou hodnotu či běžnou (reprodukční) cenu. Neupřesňuje tedy, zda má být ocenění řešeno z pohledu kupce či prodávajícího, jednotlivé standardy pak mohou tento pohled specifikovat.

Problémem je, jak zároveň dosáhnout sjednocení přístupu k určité oceňovací bázi a zároveň ocenit aktivum tak, aby ocenění vyjadřovalo ekonomický efekt, který přinese konkrétnímu podniku.

Ocenění ve fair value by mělo být oceněním, které co nejlépe a nejobjektivněji odráží aktuální situaci na trhu tak, aby přinášelo relevantní informaci o aktivech konkrétního podniku.

Neexistuje-li dostatečně rozvinutý trh připouští některé standardy explicitně i využití ocenění na bázi současné hodnoty budoucích čistých peněžních toků, jako vhodnou bázi pro stanovení fair value.

Standardy, které se podrobněji zabývají variantami určení fair value uvádějí většinou následující možnosti.

Možnosti určení fair value uváděné v některých standardech

- Výchozí ocenění – tržní cena aktivního trhu
- Není-li k dispozici tržní cena aktivního trhu – použití alternativních odhadů tržní hodnoty – východiskem může být:
 - cena poslední transakce nedošlo-li ke změnám,
 - cena obdobného aktiva se zohledněním rozdílů,
 - současná hodnota budoucích peněžních toků.

Jednotlivé standardy mohou uvádět i jiné způsoby zjištění fair value s ohledem na specifika oblastí, které upravují.

Standardy, které jsou předmětem zkoumání pro účely tohoto příspěvku a využívají ocenění ve fair value, lze rozdělit zhruba do tří skupin:

- a) Standardy dávající možnost volby mezi fair value a historickou cenou.
- b) Standardy preferující a vyžadující oceňování upravovaných položek rozvahy ve fair value.
- c) Standardy, které preferují, nebo předepisují používat fair value v momentě rozeznání aktiva a dále.

ad a) Standardy dávající možnost výběru mezi fair value a historickou cenou.

Mezi standardy, které používají fair value jako alternativní metodu k historické ceně patří zejména IAS 16 a IAS 38.

IAS 16 – Pozemky, budovy, zařízení (1998) uvádí, že položka pozemků, budov a zařízení může být zanesena v přeceněné částce, která odpovídá fair value k datu přecenění po odečtení následných opravěk a následných kumulovaných ztrát ze snížení hodnoty. Přecenění by mělo být prováděno s takovou pravidelností, aby se účetní hodnota významně nelišila od fair value k rozvahovému dni. V § 30 uvádí, fair value pozemků a budov je obvykle jejich tržní cena. Tato hodnota je stanovena odhadem běžně prováděným profesionálním odhadcem.

V IAS 38 – Nehmotná aktiva (1998) je obdobně jako v IAS 16 možnost volby mezi oceňováním historickou cenou sníženou o oprávky a ztráty ze snížení hodnoty a fair value. Fair value by měla být zjištěna na základě porovnání cen na aktivním trhu. Standard vyzdvihuje důležitost spolehlivosti takového přecenění, což je přirozené vzhledem k rizikům, která jsou spojena se specifickým charakterem nehmotných aktiv.

Oceňování aktiv v obou výše zmíněných standardech je nutno dále podřídit ustanovení IAS 36 – Snížení hodnoty aktiv.

ad b) Standardy preferující či vyžadující oceňování upravovaných položek rozvahy ve fair value.

Mezi standardy preferující oceňování fair value patří zejména IAS 40 – Investice do nemovitostí (2000). Investice do nemovitostí se oceňují v momentě prvotního rozpoznání v pořizovacích nákladech. Při stanovení účetních pravidel si podnik musí vybrat mezi modelem oceňování ve fair value a modelem oceňování historickou cenou. Zvolený model musí potom používat pro veškeré investice do nemovitostí. Změnu pravidel je možno provést pouze tehdy, pokud by tato změna vedla ke zvýšení vypovídací schopnosti účetní závěrky, což je v případě přechodu od fair value k historické ceně dle standardu velmi nepravděpodobné. Pokud podnik zvolí pro ocenění investic do nemovitostí v rozvaze historickou cenu musí fair value investic zveřejnit alespoň v komentáři k účetním výkazům.

Fair value investice je dle standardu obvykle její tržní hodnota, která představuje nejpravděpodobnější cenu dosažitelnou na trhu k rozvahovému dni. Je to nejlepší dosažitelná cena prodávajícího a nejvýhodnější cena reálně dosažitelná kupujícím. Určení fair value nezávislým znalcem je dle standardu žádoucí, ale nikoliv povinné. Fair value není snižována o transakční náklady, které mohou podniku vzniknout z důvodu prodeje.

Standard klade velký důraz na definici fair value ve smyslu dodržení nezávislosti a přiměřené informovanosti prodávajícího a kupujícího. Nesmí se jednat o cenu, která by byla dosažena za atypických podmínek nebo ve stavu nátlaku či tísně.

V případě, že běžná cena (cena aktivního trhu) není známá, podnik může vycházet při stanovení fair value z běžných cen aktivního trhu s rozdílnými nemovitostmi upravenými tak, aby zohledňovaly dané rozdíly. Lze rovněž vyjít z ceny již neaktivního trhu a zohlednit veškeré změny ekonomických podmínek. Další možností stanovení fair value je ocenění na bázi spolehlivého výpočtu diskontovaných peněžních toků. Použité diskontní sazby musí odrážet běžné tržní odhady nejistot ve výši a načasování peněžních toků.

Okrajověji (vzhledem k jejich hlavnímu poslání) se oceňováním investic zabývají i IAS 26 – Penzijní plány (1994) a IAS 19 – Zaměstnanecké požitky (1998). Dle těchto standardů je povinnost oceňovat fair value aktiva, která byla pořízena za účelem uložení prostředků kumulovaných na základě penzijního plánu.

ad c) Standardy preferující nebo vyžadující ocenění ve fair value již v momentě rozeznání aktiva.

IAS 30, 32, 39 vyžadují oceňování fair value. Předmětem těchto standardů jsou finanční nástroje. Dle IAS 30 – Zveřejnění údajů v účetních závěrkách bank a obdobných finančních institucí (1994), banky vykáží fair value svých finančních aktiv a závazků dle požadavků IAS 32 – Finanční nástroje: zveřejnění a vykazování a IAS 39 – Finanční nástroje: účtování a oceňování.

IAS 32 Finanční nástroje: Zveřejňování a prezentace (1998) není již omezen pouze pro bankovní sektor a požaduje, aby podnik u každé skupiny finančních aktiv a finančních závazků, v rozvaze vykázaných i nevykázaných, zveřejnil v účetní závěrce informaci o jejich fair value. Pokud zjištění fair value není možné s dostatečnou spolehlivostí, nebo by zjištění fair value bylo příliš časově, nebo finančně náročné, je třeba tuto skutečnost zveřejnit v rámci komentáře k účetním výkazům.

Pokud je finanční nástroj obchodován na aktivním, likvidním trhu, je obvykle nejspolehlivějším důkazem o výši fair value kotovaná tržní cena. Tržní cenu drženého aktiva nebo emitovaného závazku představuje obvykle aktuální nabídková cena kupujícího a tržní cenu aktiva, které má být předmětem akvizice představuje nabídková cena prodávajícího. Jestliže neexistuje dostatečně rozvinutý aktivní trh, může pro stanovení fair value sloužit cena poslední uskutečněné transakce, od data této transakce by však nesmělo dojít k významné změně tržních podmínek. Rovněž lze vyjít při odhadu například z aktuální tržní ceny jiného finančního nástroje, který je s oceňovaným finančním nástrojem srovnatelný; využít analýzu založenou na diskontování budoucích peněžních toků; nebo modely pro oceňování opcí.

Fair value se nesnižuje o transakční náklady, které budou spojeny s prodejem aktiva. Transakční náklady zahrnují daně, cla, poplatky a provize obchodním zástupcům, poradcům, makléřům a prodejcům, dále odvody regulačním orgánům a burzám.

IAS 39 – Finanční nástroje: účtování a oceňování (1998) navazuje na východiska oceňování předchozích dvou uvedených standardů. Finanční aktivum nebo finanční závazek se oceňuje v momentě prvotního rozeznání pořizovací cenou (avšak vedlejší pořizovací výdaje nejsou zahrnovány do hodnoty finančních aktiv určených k obchodování), která se rovná fair value protihodnoty poskytnuté (v případě aktiva), nebo přijaté (v případě závazku) za finanční aktivum nebo závazek. Toto tvrzení však nemusí platit ve všech případech, např. je-li koupě uskutečněná v tísni, mezi závislými stranami apod.

Následně po počátečním zachycení musí podnik oceňovat finanční aktiva fair value, která se nesnižuje o transakční náklady. Výjimkou jsou následující kategorie finančních aktiv, které podnik oceňuje metodou amortizovaných nákladů s využitím efektivní úrokové sazby: poskytnuté úvěry a jiné pohledávky vytvořené podnikem, které nejsou určeny k obchodování, investice držené do splatnosti, finanční aktiva, která nemají cenu kotovanou na aktivním trhu a jejichž fair value nelze spolehlivě stanovit.

Standardem, který nařizuje ocenění aktiv již v momentě jejich rozeznání ve fair value je dále především IAS 41. IAS 41 – Zemědělství (2000) nařizuje oceňování biologických aktiv a zemědělské produkce v okamžiku sklizně ve fair value a podrobně rozpracovává metodiku určení fair value i vykazání důsledků změn v ocenění.

Pokud aktivní trh existuje, podnik využije tržně určené ceny nebo hodnoty. Základnou pro určení fair value daného aktiva je kotovaná cena na aktivním trhu s biologickým aktivem nebo zemědělskou produkcí, pokud ovšem trh s daným aktivem existuje. Pokud podnik má přístup na více aktivních trhů, použije cenu trhu, který hodlá využít.

Jestliže aktivní trh neexistuje, podnik využije pro určení fair value poslední dosaženou tržní cenu transakce za předpokladu, že v ekonomických poměrech nenastaly významné změny; nebo tržní cenu podobného aktiva s úpravou odrážející rozdíly; či vyjádření ceny pomocí sektorových měřítek (benchmark). V případech kdy není pro biologické aktivum k dispozici tržně určená cena, podnik využije k určení fair value současnou hodnotu očekávaných budoucích čistých peněžních toků z daného aktiva diskontovanou běžnou tržní úrokovou sazbou před zdaněním. Uvedené cesty ke stanovení fair value jsou tedy v podstatě shodné s metodami využívanými v jiných standardech užívajících fair value (viz výše).

Důležitou odlišností je ovšem to, že standard vyžaduje oceňování biologických aktiv a sklizených produktů fair value sníženou o odhadnuté náklady prodeje. Náklady prodeje zahrnují platby zprostředkovatelům, obchodníkům, regulačním institucím, komoditním burzám a odvody daní a cel, žádný jiný standard nepožaduje jejich odečtení. Zároveň jsou odečteny náklady nutné k uvedení aktiva na trh (např. dopravné) již při určování fair value. Fair value je zde tedy tržní cenou již po odečtení transakčních nákladů.

Tímto pojetím se fair value přiřazuje k ocenění v realizovatelné hodnotě, jak je vymezeno v koncepčním rámci, popřípadě k čisté realizovatelné hodnotě, která je vymezena v IAS 2 – Zásoby následujícím způsobem: „Čistá realizovatelná hodnota je odhadnutá prodejní cena v běžném podnikání, snížená o odhadnuté náklady na dokončení a odhadované náklady nutné k uskutečnění prodeje“. Zásadním rozdílem mezi IAS 2 a IAS 41 je to, že IAS 41 je při všech výše uvedených odlišnostech postaven na definici fair value – to znamená za základ ocenění není brána dosažitelná prodejní cena z hlediska tržní pozice konkrétního podniku. Dalším podstatným rozdílem je pochopitelně i to, že oceňování zásob dle IAS 2 setrvává na historické ceně, která je pouze snižována z důvodu realizace zásady opatrnosti na čistou realizovatelnou hodnotu.

IAS 11 –Stavební smlouvy 1993 preferuje ocenění výnosu ze stavební smlouvy ve fair value, lze-li výsledek smlouvy spolehlivě odhadnout. Zde je fair value použita v podstatě v rozporu s definicí, neboť zisk kalkulovaný k ocenění nedokončené výroby plyne z konkrétních podmínek smlouvy.

Tab. 2: Základní přístupy k ocenění ve fair value

IAS	Stanovení fair value	Transakční náklady
I. Standardy povolující fair value jako alternativu k historické ceně		
16, 38 (1998)	<ul style="list-style-type: none"> výchozí ocenění – odhad tržní ceny alternativní určení fair value neupřesňují 	neodečítají se
II. Standardy preferující či vyžadující ocenění k rozvahovému dni ve fair value		
40 (2000)	<ul style="list-style-type: none"> výchozí ocenění – tržní hodnota alternativní určení na základě: <ul style="list-style-type: none"> ceny již neaktivního trhu se zohledněním veškerých změn ekonomických podmínek, běžných cen podobných aktiv se zohledněním rozdílů, diskontovaných budoucích peněžních toků. 	neodečítají se
19, 26	□ tržní hodnota	nespecifikuje
III. Standard vyžadující ocenění ve fair value při rozeznání aktiva a dále		
30 (1994) 32 (1998) 39 (1998)	<ul style="list-style-type: none"> výchozí ocenění – kotovaná tržní cena na aktivním, likvidním trhu alternativní určení na základě: <ul style="list-style-type: none"> ceny poslední uskutečněné transakce, pokud od data této transakce nedošlo k významné změně tržních podmínek, aktuální tržní ceny srovnatelného finančního nástroje, diskontovaných budoucích peněžních toků, modelů pro oceňování opcí. 	neodečítají se
41 (2000)	<ul style="list-style-type: none"> výchozí ocenění – kótovaná cena na aktivním trhu alternativní určení na základě: <ul style="list-style-type: none"> poslední dosažené tržní ceny, tržních cen podobných aktiv s úpravou odrážející rozdílů, sektorových měřítek (benchmark), diskontovaných budoucích peněžních toků. 	odečítají se – náklady prodeje – náklady nutné k uvedení aktiva na trh (dopravné) odečteny při určování fair value

Z uvedeného je zřejmé, že fair value je využívána v jednotlivých standardech s různou mírou závaznosti. Pro dlouhodobý hmotný a nehmotný majetek (IAS 16, IAS 38), který není investicí, je možno (nikoliv nutno) využít přecenění v momentě významného odtržení jejich účetní hodnoty od tržní ceny. Přecenění pak zamezí podhodnocení odpisů a vykázání fiktivního zisku. Umožní uchování kapitálu v produkčním pojetí (co se této části aktiv týká). S ohledem na charakter tohoto majetku podléhá jeho ocenění zároveň požadavkům IAS 36. Pro investice do nemovitostí (IAS 40) je ocenění fair value doporučeno. Ocenění ve fair value je povinné pro finanční nástroje (IAS 30, 32, 39) s výjimkou vyjmenovaných nástrojů; pro biologická aktiva (IAS 41); pro nedokončenou výrobu vznikající v rámci plnění stavebních smluv (IAS 11). Pokud se standardy podrobněji zabývají metodami stanovení fair value

(zejména posledně vzniklé standardy IAS 39, 40, 41), většinou umožňují s ohledem na specifika oceňovaného aktiva využít pro stanovení fair value tržní cenu aktivního trhu, cenu poslední transakce nedošlo-li ke změnám, cenu obdobného aktiva se zohledněním rozdílů, či současnou hodnotu budoucích peněžních toků. Transakční náklady očekávané při pozbytí aktiva jsou od fair value odečítány pouze v IAS 41.

Závěr

1. Vztah mezi fair value a všeobecně uznávanými účetními zásadami; rozdíly mezi konceptem fair value a oceňovacími bázemi v koncepčním rámci.

Všeobecně akceptované účetní zásady, které jsou uvedeny v Koncepčním rámci, jsou shrnuty v úvodu příspěvku. Koncepce fair value, tak jak je definována ve slovníku IAS/IFRS (pokud odhlédneme od aplikací v jednotlivých standardech), zvyšuje oproti oceňovacím bázím v koncepčním rámci srovnatelnost a spolehlivost ocenění. Cílem této koncepce je omezit manipulace s oceněním na tržní bázi. Podnik musí své ocenění stavět na nezávislé transakci za standardních podmínek.

Fair value nemusí vždy adekvátně vystihovat očekávanou užitečnost aktiva v konkrétním podniku. Snaha o zvýšení spolehlivosti a průkaznosti informace může tedy na druhá straně vést k ocenění, které nevyjadřuje konkrétní podmínky užití aktiva v podniku.

V případě, že není známá tržní cena aktivního trhu a je nutno využít alternativních metod zjištění fair value, spolehlivost a průkaznost takového ocenění výrazně klesá.

Rozdíly mezi konceptem fair value a oceňovacími bázemi v koncepčním rámci lze shrnout následovně.

Určení fair value může vycházet ze všech oceňovacích bází uvedených v Koncepčním rámci s výjimkou historické ceny.

Fair value zásadně vychází z transakcí, které jsou uskutečněny za obvyklých podmínek. Fair value je cenou, která by mohla být dosažena svobodně, bez nátlaku a tísně mezi znalými, ochotnými partnery na trhu. Tento požadavek není v Koncepčním rámci zahrnut.

Při ocenění ve fair value je vždy preferována jako základ cena aktivního trhu.

2. Rozdílné přístupy k aplikaci fair value a jejich vazba na obecnou definici fair value.

Základní cíl užití fair value, kterým je definovat oceňovací bázi na „ne – historickém“ základě, minimalizovat rizika subjektivní manipulace s oceněním a zajistit srovnatelnost, je v určitých případech narušen konkrétními přístupy ke stanovení fair value v některých standardech.

Standardy se liší přístupem k zahrnutí transakčních nákladů. IAS 41 v současné době jako jediný předepisuje odečtení těchto nákladů. Část standardů ocenění ve fair value využívá, ale nespecifikuje její stanovení.

Problematické, z hlediska naplnění definice fair value, jsou alternativní přístupy ke zjištění fair value na bázi současné hodnoty.

Literatura

- [1] Alexander, D. (2003): *Fair value in IAS GAAP*. In: *Illinois International Summer Conference 2003*. [on-line], Urbana-Champaign, University of Illinois at Urbana-Champaign, c2006, [cit.: 7. 3. 2006],
<<http://www.business.uiuc.edu/accountancy/vkzcenter/conferences/gottingen/Papers/Alexander.pdf>>.
- [2] IASCF (2005): *International financial reporting standards 2005*. London, IASCF, 2005.

Fair value a její aplikace v Mezinárodních standardech účetního výkaznictví (IAS/IFRS)

Dana Dvořáková

ABSTRAKT

Jedním ze základních problémů finančního účetnictví je oceňování. V současné době se k oceňování využívá množství různých oceňovacích přístupů. Tento příspěvek je zaměřen na srovnání přístupu různých Mezinárodních standardů finančního výkaznictví k oceňování ve fair value.

Klíčová slova: Oceňování; Reálná hodnota; Historická cena.

Fair Value and Application of Fair Value in IAS/IFRS

ABSTRACT

One of the most fundamental problems of the financial accounting is the measurement that is in this time the mix of various measurement bases. This paper is an analytical study based on comparison of different approaches to fair value in particular Standards (IAS/IFRS).

Key words: Measurement; Fair value; Historical cost.

JEL classification: M41